

hasznát ez minimálisra csökkenti. Ha társadalmunk valamely vonatkozásának érintésekor mindig csak e társadalom elvont eszméjére (szocializmus) gondol, az elmélet és a valóság konfrontációja szükségképpen „optimizmusba” torkol.

E korlátok meghaladásának előfeltétele tehát az általános módszernek valamely különös szférában történő követ-

kezetes továbbgondolása, tárgymeghatározta specifikálása.

Balázs Sándor eddigi munkásságát jelen írásban tudatosan csak főbb elvi-elméleti konzekvenciái felől értékeltük. Művei számos pozitív részeredményt is tartalmaznak. Am ez a mondottak érvényén — szerintünk — mit sem változtat.

Bálintfi Ottó

Szindbád

„Menj hajós, vitorláidra
szívek vannak himezve!”

A millennium évében, 1896-ban érkezett Budapestre nagyváradi tudósítóként a 18 esztendő Krúdy Gyula. Attól kezdve itt élt és dolgozott. Szinte valamennyi újságnál, folyóiratnál, kiadónál jelentkezett írásaival. Olyan lelkesen, lendületesen indult harcba a sikerért, hogy már rövid pesti tartózkodása után tudomásul kellett várnia, amíg országosan elismert íróvá vált. Az átütő sikert a Szindbád-novellák és a *Vörös postakocsi* című regénye hozták számára. Első Szindbád-kötete a *Szindbád ifjúsága* (1911) volt. Ezt továbbiak követték. Kozocsa Sándor kitűnő gondozásában 1957-ben jelent meg Budapesten az a Szindbád-gyűjtemény, amely aztán 1969-ben Bukarestben az Irodalmi Könyvkiadónál is napvilágot látott.

Az eddigi legteljesebb, legszebb Szindbád-kötet 1973-ban a Szépirodalmi Könyvkiadónál jelent meg 865 oldalon, Kozocsa Sándor szerkesztésében, Szántó Tibor könyvművész tipográfiájával és kötésterével.

Krúdy, akinek Szindbád mellett Rezeda Kázmér, Nagybotos, Viola, Ulrik, Szent Mihály is kedves hőse (és álneve) — hogy csak a legismertebbeket említsem —, élete végéig írt Szindbád-novellákat. Ilyen volt édesapám egyik legutolsó írása is, amelyet halála után íróasztalán találtunk: *A szivalakú hölgy titka*.

1971-ben elkészült a Szindbád filmváltozata is. Huszárik Zoltán filmjének ősbemutatója az író szülővárosában, Nyíregyházán volt, 1971. október 20-án. A filmet nem remélt érdeklődéssel fogadta a közönség és a sajtó. Az itteni és külföldi egyaránt. Így többek között az *Il Piccolo, Messaggero Veneto, Le Soir, Bru-*

xelles, Louis Chauvet, Le Figaro, Veritey, Montreal Star, Luc Perreault, La Presse, Mari Kuttna, Sight and Sound, London, Derek Malcolm, The Guardian.

Néhány gondolatot szeretnék feleleveníteni a legjelentősebb visszhangokból.

„Ha Huszárik Zoltán és Sára Sándor varázslatosan szép — s mint majd kitérünk rá: varázslatosan talányos — Szindbádjának más érdeme nem is volna, mint az, hogy ismételt lappangás után újra a felszínre hozta Krúdy szellemi örökét — már ezzel is az elmúlt évek filmtermelésének elejére, a »magyar avantgarde« legjelesebb alkotásai közé kívánkoznék. [...] Mindenesetre Krúdy utóélete is olyasféleképp alakult, mint a kelet-európai irodalom sok más alkotójáé: tárgya s a belőle szőtt ábrándok olykor eltakarta, hogy a művészet belső várába hűződve a szemlélet, az alkotásmód forradalmára, a teremtő képzetet felszabadítója volt. A költő helyét perelte vissza a magyar prózába [...] A Szindbád nem azért unikum a maga nemében, mert Huszárik [...] egy másféle tudatforma, emberi magatartás, a képzetet működésének elvileg új törvényrendjét teremtette meg [...] Bár igyekezett már alakuló formájában is megismerkedni vele, ez csak az első szó a film elragadtató kritikásától.“ (B. Nagy László)

„Nem járt még a hazában ilyen csodahajó. Ilyen láthatatlan ácsolatú, mert nyír-fátyolos, mert nyár-leveles. Börzönyösen, ecetfapirulással bukkát át a télbe. Hömpölygő csipkeszoknyákon, asszonyok ujján, kalapjuk tollain. Elhagyva a majális, a zöld erdőt, ahol az elszórt zsebkendőcskében tengerillat: illetlen szerelmi nátha. — Huszárik Zoltán filmje nagyszerű emlékmű Krúdy Gyulának, a Szindbád-szívnének.“ (Nagy László)

„S az előadás módszere is a Krúdyé: az önmagukban hol szentimentális, hol

groteszk, hol patetikus epizódok, amelyeket az előadás nyelvi iróniával gazdag »gordonkahangja« fűz egységbe, szintén itt van sajátos képi-zenei megfelelésben. A zenei építkezésnek megfelelő képi elbeszélőmódszer legsajátosabb — s megingt csak legkrúdysabb — eljárása az »emlékezésre emlékezés«: Szindbád visszaemlékezik arra, hogy végigjárta hajdan volt szeretőit, s visszaemlékezett velük vagy révükön arra, ami az életben számára-számukra emlékezetes volt.“ (Nagy Péter)

Gách Marianne-nak így vallott Dayka Margit, a varázslatos Majmunka: „Krúdy munkáit minden második esztendőben első betűjétől az utolsóig végigolvasom. S mindig úgy érzem, mintha csak most ismerkednék vele. Mintha együtt változna a korral, szemléletünkkel, az eleven étellel. Fiatal koromban megesett, hogy a sok Krúdy-izletgetés hatására akarva-akaratlanul az ő szavaival kezdtem beszélni vagy levelet írni [...] Krúdy minden szava magával röpit, minden szavát szívem vérével élem át.“ — Nekem Latinovits mellett az ő alakja vált felejthetlenné, mint az író képzeletének tökéletes megtestesítője.

S most következék Huszárik Zoltán vallomása: „Pascal mondja valahol: »Vannak dolgok, melyeket csak úgy tudunk megérteni, ha olvasóinkat arra ösztönözzük, hogy önmagukról gondolkodjanak.« Ez az önismeret kérdése, viszonylataink rendezése a természettel, környezetünkkel, a világgal — távolosóval és a közeli-ünkben levő tárgyakkal —, ez lenne az, amit én elsődleges mondanivalónak érzek Krúdyban. Innen értelmezem korszerűségét és abból az aktivitásból, hogy minden életelemben megnézi és megméri önmagát, hogy értelmes széppé tegye a létet [...] Mondhatnám azt is, a gauquini kérdés ismétlődik meg majd a filmben: »Kik vagyunk, mik vagyunk, hová megyünk?« No meg a bölcsesség, mely az életművéből árad: »Ébren élni, de folyton álmodni.« „Több mint tíz éve találkoztam Krúdy életművével, azóta szerves része lett annak a folyamatnak, amit én a magam szellemi építkezésének nevezek. Mindig is az érzékenységnek egy olyan, tudatos belső rendszerét akartam megteremteni magamban, amely képessé teheti az embert lényeges dolgok új és egyéni megközelítésére. Proust, Joyce és Virginia Woolf után Krúdy tanított meg arra, hogyan kell az élet kínálta ezernyi mikro-megfigyelést az élet teljes érzékelésének eszközzévé tenni [...] Krúdy azok közé tartozik, akik vertikálisan, tehát a mélybe, önmagukba leásva teremtik meg a totalitást. Ez számomra a legnagyobb élmény — és itt kezdődött a tökéletes azonosulás. [...] Első találkozásom al-

kalmával Krúdnyál csak a mese ejtett rabul. Egy gáláns lovag tette a szépet, ette a jót, kóstolt bele a fonnyadó avarba és a fanyar borokba. Az ódon városokat, szalonokat, kocsmákat színes nyomatként raktározta az emlékezet. Nyelvét is inkább andalító fuvolaszónak minősítettem, csak ahogy a műhöz és saját önismeretemhez közelítettem, akkor vettem észre, hogy nem a mese a lényeg: a hangja is több szólamú. Pátyolos közlése mögött ekkor éreztem meg a férfias szemérmét. S ahogy önmagában tovább bogoztam, úgy távolodott a stílromantikus behatároltságtól és érkezett meg napjainkba, ide, annyi titokkal, talánnyal, amivel már a jövőnek kell megbirkóznia. [...] Izgatótt és bosszantott az az egyvágányú irodalomsszemlélet, amely a magyar irodalom hossztegyelét kizárólagosan a Jókai—Mikszáth—Móricz vonal mentén húzta meg. [...] Krúdy látszólag a verbalitásban és a verbalitásból él, mint ha teljes mértékben varázslatos nyelvére bízna magát, holott ez a nyelvi struktúra elsődlegesen képi fogalomjegyekből, zenei ritmusléptétekből áll össze. Ha a Szindbád-filmnek sikerült bizonyos mértékben megközelíteni az eredeti írások hangulatát, az ezeknek az összetevőknek a felismeréséből fakad [...] Krúdy írásainak a belső vonulata érdekes: a motiváció, ahogyan hőseit más-más környezetben megfigyeli...“

1972 januárjában a Szindbád-film megkapta a kritikusok díját Budapesten. Szeptemberben nagy sikert aratott a velencei filmfesztiválon. Novemberben elnyerte Mannheimban a Josef von Sternberg-díját. 1973 márciusában az amerikai magyar filmheteken a *Szindbád* váltotta ki a legnagyobb hatást.

Nekem a Szindbád-film nemcsak azért felejthetetlen élmény, döntő fontosságú határkő, mert az eddigi egyetlen Krúdy-film. Jelentősége ezen messze túlnő! Bizonyították a minden valóságot nélkülöző megállapítás ellen, hogy Krúdyt nem lehet filmre vinni. Ez éppen úgy nem igaz, mint az, hogy Krúdy lefordíthatatlan, idegen nyelvre átültethetetlen! György Sebestyén *Vörös postakocsi*-fordítása az egész német nyelvterületen megérdemelt, osztatlan sikert aratott. Számptalan külföldi újság, folyóirat, rádió, televízió foglalkozott vele elismerően, a felfedezés örömevel. (Nagyon remélem, hogy a kitűnő George Sbărcea most készülő *Al-Petőfi*-fordítását is ilyen szeretettel és figyelemmel fogadják majd Romániában.)

El kell mondanom azt is, hogy csak a makacs akarat, megszállott elhivatottság, szenvedély és mély Krúdy-rajongása

segítette Huszárikot a film ilyen gazdag anyagi lehetőséggel támogatott elkészítésében. Sok pénzbe került ez az alkotás. A film valamennyi munkatársa a helyén volt, kitűnő volt. A három Zoltán: Huszárik, Latinovits és Jeney, Sára Sándor és utóljára, de nem utolsósorban Dayka Margit munkájára szegényesek jelzőim — fejemet hajtom meg előttük tisztelettel.

Könyvtárosok, könyvterjesztők tanúsítják, hogy milyen fontos, döntő és meghatározó egy-egy írói mű rádió-, televízió- és film-adaptációja. Ezért is forradalmi jelentőségű a Szindbád-film. A filmnek csak egészen apró, jelentéktelen, főleg vágási hibái vannak. Például a bevezető tánc hosszadalmassága s egyes képek zavaró villanásszerűsége. (Amikor Szindbád természetes leánya megmutatja neki a nyakában viselt, amulettben őrzött, ifjú katona képét, melyet anyjától örökölt, csak az fedezi fel Szindbádot e képen, aki ismeri az eredeti novellát.)

Szindbádot, a legismertebb Krúdy-hőst, de az író többi hőseit (bár ezek valóban őt, gondolatait, vágyait, mentalitását, izlését, filozófiáját, az egész, teljes életét jelentik) sem lehet, nem szabad vele egy az egyben azonosítani! Íme három, és nem is jelentéktelen példa a sok közül.

Az „öreg“ Krúdy, Szindbáddal ellentétben, már csak írói képzetében foglalkozott a nőkkel, és semmiképpen sem szenvedett a szerelemtől, mint idősebb hőse. A nagy gasztronómus író maga igen keveset evett. S végül a legdöntőbb — ehhez azonban idezzük fel a film néhány mondatát. Egy asszony beszél így Szindbáddal: „Üzletet akar Valentinnal kötni? Lám, kegyed is megjavult vénsé-

gire. Üzleti dolgokkal is foglalkozik. Mikor legutoljára nálunk járt, nem csinált semmit, csak a drága jó időt lopta.“ Szindbád igen, Krúdy azonban sohasem lopta az időt. Egész életében igen-igen sokat, rendszeresen dolgozott. Életének legnagyobb szenvedélye az írás volt, minden egyéb csak ez után következhetett. Így hagyhatott reánk rövid ötvennégy és fél esztendeje alatt olyan gazdag életművet, amely nemcsak a magyar, de a világirodalomban is ritkaság. Ebből az életműből még sok minden várna megfilmesítésre, hogy csak a legalkalmasabbakat említssem: *A podolini kísértet*, *Az álmok hőse*, *Esti út*, *A magyar jakobinusok*, *A vörös postakocsi és Őszi utazások*, *a vörös postakocsin*, *Napraforgó*, *Aszszonyágok daja*, *Az útitárs*, *Bukfenc*, *Ál-Petőfi*, *Hét bagoly*, *N. N.* (*Egy szerelem-gyereke*), *Őszi versenyek*, *Pesti nő-rabló*, *Nagy kópé* (ez utóbbi három kis-regénye összefűzve, *Flóták és lugások* címmel jelenik meg), *Rózsa Sándor* (a Kriterion 1973-ban adta ki), *Aranyidő*, *A templárius*, *Három király*, *Rezeda Kázmér szép élete*.

Talán nem szorul nagyobb bizonygatásra, hogy van mit tennünk még a Krúdy-hagyaték körül.

Befejezésként álljanak itt Szép Ernő, a költő és az egykori jóbarát sorai: „Az a csodálatos, festhetetlen szín van Szindbád történetein, amely a régi fotográfiákon teszi nemesebbé az arcokat, amely ócska tükrökre lehel, megörzött selymeket illatosít, antik ékszerök köveit teszi gyöngédekévé és bánatosakká. Ahogy Szindbád mesél, gyengédebb és érzékenyebb a muzsikás cigányok üveghangjainál...“

Krúdy Zsuzsa

Két Bartók-könyv

Amint a kötet* szerkesztője, László Ferenc írja bevezetőjében, a *Bartók-dolgozatok* egy „zenetudományos munkaközösség“-nek az alkotása. A szerzők egymás munkáit lektorálták, adott esetben fordították, s a Bartók-kutatás hazai eredményei közé bekerülhetett végre egy tudományos dolgozatokat tartalmazó gyűjtemény is. Persze, túlzott a szerkesztő szerénysége, hiszen nemcsak a könyv megszervezését kellett a Kriterion Könyvkiadóval együtt magára vállalnia. Személyes érdeme a kötet anyagának ki-

választása és összeállítása megjelent munkákból, valamint azokból, amelyeket az ő felkérésére írtak a szerzők. Törekvése a tudományos pontosságra egyaránt bizonyítja László Ferenc szakmai és kultúrpolitikai hozzáértését.

Ettől a könyvtől méltánytalanság lenne számon kérni minden hazai Bartók-kutató szerepeltetését, hiszen a korábbi népszerű Bartók-könyvben találkozhatunk többségükkel. A tudományos igény azonban nem indokolja olyan, muzikológusnak is jelentékeny alkotó muzikusok mellőzését, mint Terényi Ede, Sigismund Toduță, Cornel Țăranu, Vermesy Péter, és

* Bartók-dolgozatok. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1974.